

TANITMALAR/BOOK REVIEWS/ COMPTES RENDUS

A. Nur SIR DÜNDAR (Hazırlayan). Risâle-i Mi'râciyye: Giriş-İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım. İstanbul: Kesit Yayınları, 2015, ISBN: 978-605-4646-54-8; 277 sayfa.

Nihal DEMİR *

Tanıtımını yapacağımız çalışma, Türk edebiyatında sıkça işlenen Hz. Muhammed'in miraç hadisesini konu edinen *Risâle-i Mi'râciyye*'dir.

Risâle-i Mi'râciyye müellifi ve müstensihisi belli olmayan, istinsah tarihinin dil özelliklerine bakılarak XVI. yy.da yazıldığı tahmin edilen ve konu olarak Hz. Muhammed'in miraç yolculuğunun aşama aşama anlatıldığı Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlıcaya geçiş döneminin dil özelliklerini barındıran mensur bir eserdir. Diğer mirâc-nâmelerden farklı olarak *Risâle-i Mi'râciyye*'de namazın farz kılınması, Hz. Muhammed'in kalbinin Cebrail tarafından çıkarılması, zezem suyu ile yıkanıp iman ve hikmetle doldurulması ve tekrar vücuduna yerleştirilmesi olaylarına yer verilmemiştir.

Eserin orijinal nüshasının günümüze kadar ulaşamamasından kaynaklı yazım hataları DüNDAR tarafından giderilmeye çalışılmıştır. Mirâc-nâme türünün Anadolu sahasında yazılan en eski örneklerinden biri olması açısından önem taşıyan *Risâle-i Mi'râciyye, kapalı e'nin /è/* varlığını tasdikler nitelikte örnek yazımlar barındırması yönünden de oldukça kıymetlidir.

Eserde; “Ön Söz” (13-16), “Kısaltmalar ve İşaretler” (17), “Metinde Kullanılan Çeviri Yazı Alfabetesi” (18), “Giriş” (19-39) kısımları verdikten sonra birinci bölüme geçilmiştir.

Giriş: “Eski Türkiye Türkçesi Dönemine Genel Bir Bakış” (19-21), “Mirâciyye'nin Tanımı ve Tarihçesi” (22-23), “İsra ve Mirâc Kelimelerinin

Manaları” (24-25), “Risâle-i Mirâciyye'nin Özellikleri” (26-39) başlıklarını içermektedir.

Birinci bölümde; “Dil ve Yazım Özellikleri” (41-126), “Yazım ve Fonoloji” (41), “Metnin Yazım Özellikleri” (42-54), “Metnin Ses Bilgisi Özellikleri” (55-85) ve “Metnin Şekil Bilgisi Özellikleri” (86-122) alt başlıklar hâlinde açıklanmış ve bu açıklamalar metinden örneklerle verilmiştir. “Sonuç” (123-124) ve “Metin Neşrinde İzlenen Yol” (125-126) kısımlarıyla bu bölüm bitirilmiş ve *Risâle-i Mi'râciyye*'nin Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini yansıtan ve bu dönemin aydınlatılmasına katkı sağlayan bir eser olduğu vurgulanmıştır.

İkinci bölüm ise; “Metin” (127-145) ile başlar. Bu bölümde metnin yazıçevrimine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra dipnot şeklinde açıklamalar ve birtakım Arapça ibarelerin tercümeleleri de yine bu bölümde yer almaktadır.

Üçüncü bölüm “Dizin” (147-229), “Özel İsimler Dizini” (231-233) ve “Kaynaklar” (235-239) kısımlarından oluşmaktadır. Dizin hazırlanırken kelimelerin alfabetik olarak sıralanışında hangi hususlara dikkat edildiği de maddeler hâlinde belirtilmiştir. Dizinde alıntı kelimelerin hangi dilden alındıkları parantez içinde belirtilmiş ve kelimelerin anlamları verilmiştir. Ayrıca eserde geçen “Özel İsimler Dizini” kısmında özel isimlerin eserde geçtikleri satırlar gösterilmiş, anlamları ise “Dizin” kısmında verilmiştir.

Dördüncü bölüm son bölüm olup “Tıpkıbasım” (241-277) ayrılmıştır. *Risâle-i Mi'râciyye*'nin bilinen tek nüshası çalışmanın sonuna eklenmiştir.

*Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi.

Çalışmanın anahatlarından sonra çalışmada yazarının görüşünden ayrıldığı bazı hususlara değinmek isterim:

1. Çalışmada “Metnin Ses Bilgisi Özellikleri” bölümünde yer alan /l/ > /a/ değişmesine örnek olarak gösterilen ağaç kelimesinin, başta /y/ ünsüzünün düşmesinden sonra /l/ sesinin /a/ sesine dönüşmesi ile oluştuğu belirtilmiştir: ağaç < ığaç (64. s.). Oysaki ağaç kelimesi burada belirtildiği gibi kelimenin yığaç şeklindeki /y/ ünsüzünün düşmesi ve /l/ > /a/ değişmesi ile oluşmamıştır. Burada /y/ düşmesinden değil yalnızca ünlü genişlemesinden bahsetmek mümkündür. Kelimenin takip edilebilen en eski şekli Tunyukuk Yazıtı 25. satırda geçmektedir.

T 25: yokaru at yête yadagin ığaç tutunu agturtum “Yukarı doğru atları yedeğe alıp, ağaçlara tutunarak (askerleri) tırmandırdım.” (Ölmez 2012: 165)

ETI“orman; ağaç” sözcüğüne +ğaç küçültme ekinin getirilmesi ile türeyen ığaç kelimesi takip edilebilen en eski şekildir.

2. Dündar’ın “Kelime Tabanlarında Görülen Yuvarlaklıklar” bölümünde değindiği “Dudak ünsüzleri /b/, /m/, /p/’nin tesiriyle meydana gelen yuvarlaklıklar” başlığı altında verilen řamu “cehennem” örneğinde bu kelimenin /m/ dudak ünsüzünün etkisiyle yuvarlaklaşmaya uğradığı ifade edilmiştir (70. s.). Hâlbuki kelimenin EDPT’ye de bakıldığında şamı şeklinin hiç olmadığı görülür. Bu yüzden řamu kelimesi söylendiği gibi /m/ ünsüzünün etkisiyle yuvarlaklaşmamıştır. Kelime Eski Türkçe döneminden beri zaten řamu şeklindedir. Uyg. Bud. tamu, KB şamuğ, Çağ. şamuğ/şamuk, Trkm. tāmū (EDPT: 503^a).

3. Çalışmanın “Dizin” kısmında madde başı olarak verilen pādīřāhlıđ, peyğamberlığ, yaşılığ, şalınlığ madde başları dizine alınırken bu şekilde alınmamalıdır. Bu madde başlarının pādīřāhlıđ, peyğamberlığ, yaşılığ, şalınlığ şeklinde dizinde bulunması gerekir. Çünkü +lığ eki kendinden sonra ünlü ile başlayan bir ek aldığında +lığ olur. Bu yüzden bu kelimeleri dizin-

de gösterirken ekin /k/ ünsüzü ile biten şekliyle vermek daha doğru olacaktır.

4. Çalışmanın “Ünsüz Düşmesi” bölümünün alt başlığı olan “g/ğ düşmesi”ne örnek olarak verilen şamu < şamağ “bütün, hep, her; hepsi, herkes” (83. s.) gelişimi verilirken bu kelimenin şamuğ biçiminin de verilmesi uygun olacaktır. şamu < DLT, KB şamuğ, ET şamağ. Ayrıca verilen şapu < şapuğ “kapı” (83. s.) örneğinin de gelişimi verilirken şapığ biçiminin de gösterilmesi uygun olur: şapu < DLT, KB şapuğ < ET şapığ.

5. Çalışmanın “İsimden Fiil Türeten Ekler” kısmında +A- ekine örnek olarak gösterilen yarlığa- “buyurmak, emretmek; affetmek, bağışlamak” (121. s.) fiili zannedildiği gibi {+A-} ekiyle türememiştir. Bu fiilin türemesi şöyle olmuştur: yarlığa-/yarlığa- < yarlığ+řa- < yarlığ “buyruk, emir, ferman” (EDPT: 968^a). Yani bu fiil +kA- isimden fiil türeten ekiyle türemiştir. Çalışmanın “Fiilden İsim Türeten Ekler” kısmında -(i)t ekine örnek olarak gösterilen öğüt “nasihat, öğüt” (93. s.) ismi zannedildiği gibi -(i)t ekiyle türememiştir. Bu ismin türemesi şöyle olmuştur: öğüt < ET ö- “düşünmek” (EDPT: 102^a). Yani bu isim -güt fiilden isim türeten ekiyle türemiştir.

6. Çalışmanın “Dizin” bölümünde şac “put, haç” madde başı verilirken dört farklı yerde geçtiği gösterilmiştir. Tıpkıbasıma bakıldığında bu kelimenin geçtiği her yerde şac (حاج) şeklinde yazıldığı görülür. Dündar bu yerleri “Metin” bölümünde transkribe ederken řa/09 hariç şac şeklinde göstermesine rağmen “Dizin” bölümünde madde başını şac şeklinde göstermiştir. řa/07, řa/09, řa/10’da “put, haç” anlamında kullanılan kelime, 17b/07’de şacc “İslam’ın beş şartından biri olan, Kâbe’yi ziyaret etme ibadeti” anlamında kullanılmıştır. Bu durum şacc (Ar.) ve şac (Far.) şeklinde iki ayrı madde başının varlığını gerektirir. Yazımı şac (حاج) şeklinde olması gereken kelime muhtemelen müntensihten kaynaklı olarak şac (حاج) şeklinde yazılmıştır. Yine şacc (حج) şeklinde yazılması gereken kelime ise tıpkıbasımda şac (حاج) olarak yazılmıştır.

7. Çalışmanın “Dizin” bölümünde dizin oluşturulurken dikkat edilen hususlarda belirtildiği gibi alıntı olan kelimelerin hangi dilden alındıkları parantez içinde kısaltma kullanılarak verilmiştir. Buna göre bazı kelimelerin Türkçe olduğu zannedilmiştir. Örneğin; *aḥşām* madde başının hem ikinci hecesi kısa ünlülü olarak gösterilmiş hem de hangi dilden alındığı belirtilmemiştir. *aḥşām* Soğd. **γs'm* “akşam” (EDPT: 96^b) ile ilintidir. Bu yüzden bu kelime verilirken dizinde Soğdcadan alıntı olduğu belirtilmelidir. Dizinde yer alan *incü* kelimesinin de hangi dilden alıntı olduğu gösterilmemiştir. *incü* < ET *yênçü* < Çin. *chen-chu* “gerçek inci” (EDPT: 944^b). Bu yüzden *incü* kelimesinin Çince alıntı olduğu dizinde ifade edilmelidir.

8. Çalışmada *Risâle-i Mi'râciyye*'nin yazıçevrimi yapılırken gözden kaçan birkaç transkripsiyon eksikliğine de dikkat çekmek istiyorum. Örneğin; 2a/08'de *çıkā geldi* olarak okunan ibare yazmaya bakıldığında *çıkā gelidi* şeklinde okunmalıdır. 6a/13'te geçen *muallaḳada* kelimesinde ayın harfi (𐰽) göz ardı edilmiştir. Bu kelime *muallaḳada* şeklinde transkribe edilmelidir.

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
Çin.	: Çince
DLT	: Dîvānu Luġāti't-Türk
EDPT	: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish
ET	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
KB	: Kutadgu Bilig
Soğd.	: Soğdca
T	: Tunyukuk Yazıtı

KAYNAKLAR

CLAUSON, Sir Gerard: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* Oxford 1972.

ÖLMEZ, Mehmet: *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları Metin-Çeviri-Sözlük* BilgeSu Yayıncılık 2012.

STEINGASS, F.: *A Comprehensive Persian- English Dictionary* London 1892.

TAŞ, İbrahim: *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı Türk Dil Kurumu Yayınları* 2015.